

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МАС-МЕДІА В СТАРОДАВНІ ЧАСИ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

У статті проводиться дослідження зв'язку між змінами способів комунікації та суспільно-політичним життям людства в стародавні часи.

Вступ

Суспільство живе багатогранно, тому існують різні підходи до його періодизації: формаційний, цивілізаційний, осьовий, хвильовий. Періодизацію за історичними етапами розвитку культури називають опозицією або контроверзою «модерн – постмодерн». Різні підходи до періодизації пов'язані з тим, що на розвиток людського суспільства впливають різні сфери суспільного життя: економіка, культура, релігія, розвиток технологій і техніки. Разом з тим, слід враховувати і такий потужний чинник розвитку людського суспільства як мас-медіа.

Медіаорієнтована соціально-філософська концепція застосовується Х.-А. Іннісом та М. Маклюеном, які вважали, що людська історія – це, насамперед, історія розвитку мас-медіа. Тоді як філософія марксизму рушійну силу історичного прогресу вбачає у вирішенні протиріч між продуктивними силами та виробничими відносинами, представники цієї концепції вважають, що саме нові технології, завдяки яким виникають нові засоби комунікації, є рушійною силою розвитку суспільства. Мовлення, поява алфавіту і писемності, друкарський верстат, винайдення електрики і телеграфу, фото, радіо, телебачення, стільниковий зв'язок, Інтернет є тими важливими досягненнями в історії людства, які визначають основні етапи у його розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій

Одними з перших звернули увагу на те, що кожний засіб комунікації має свої особливі якості і, відповідно, унікальні можливості впливу на кожну людину і суспільство в цілому, представники Торонтської школи комунікації Х.-А. Інніс та М. Маклюен. Праці цих дослідників, присвячені проблемам масової комунікації, носять міждисциплінарний характер, і підхід, який вони застосовують, такі дослідники як П. Хейер, Д. Кроулі, О. Дякова називають макросоціологічним. М. Маклюен вважав, що винайдення нових технічних засобів завжди носить революційний характер. Новації в технологіях сприяють створенню нових засобів комунікації. Від алфавіту і писемності до друкарського верстата, а потім – до електронних засобів комунікації – такий шлях розвитку цивілізації.

Проблема впливу мас-медіа на розвиток суспільства розглядається у праці теоретиків інформаційного суспільства (Д. Белла, М. Кастельса, М. Маклюена, І. Масуди, Е. Тоффлера, А. Турена, Ф. Уєбстера та ін.), філософів екзистенційного напрямку (О. фон Більнова, М. Бубера, К. Ясперса та ін.), представників сучасної комунікативної філософії (К.-О. Апеля, Ю.

Габермаса, Н. Лумана та ін.), соціологів (П. Бергера, П. Бурдьє, Т. Лукмана та ін.), теоретиків культури (Кл. Гіртца, К. Леві-Строса та ін.), психологів (М. Аргайла, Ч. Осгуда, Т. Шибутані та ін.).

Постановка завдання

На основі трактування видів мас-медіа М. Маклюеном (не тільки друковані та електронні ЗМІ, усне мовлення і писемність, телеграф і телефон, фотографію і кінематограф, але й шляхи сполучення та транспортні засоби, числа і гроші, одяг, житло та місто, ігри, зброя та ін.) метою даної статті є дослідження феномену мас-медіа в епоху дописемного варварства та в епоху фонетичної писемності та дослідження зв'язку між змінами способів комунікації та суспільно-політичним життям людства в стародавній історії.

Основна частина

Першим в історії цивілізації є етап первісної дописемної культури. Цей період характеризується усними формами зв'язку і передачі інформації. Первісна дописемна культура основана на принципах колективного способу життя, сприйняття і розуміння оточуючого світу.

До виникнення писемності люди спілкувалися за допомогою усного мовлення. Характерними рисами первісної культури є, по-перше, синкретизм (з гр. *syncretis* – єднання) – нероздільність, недиференційованість її форм, властива її нерозвиненій свідомості; по-друге, відсутність письма. Це зумовило повільні темпи нагромадження інформації в суспільстві та, відповідно, повільні темпи культурного і соціального розвитку.

Звертаючи увагу на важливість мовленнєвої комунікації, Ю. Хабермас зазначав: «Мова не є дзеркалом світу, але відкриває нам доступ до нього. При цьому вона завжди певним чином уже спрямовує наші погляди на світ» [1, с. 19]. З розвитком мовлення формується та набуває важливого значення новий інформаційний канал – усне вербальне спілкування. Це супроводжується розвитком мислення та індивідуальної свідомості. На даному етапі духовною основою первісної культури стала міфологічна свідомість. Творення міфів породжує нові магічні ритуали. Міфи охоплюють усі форми життєдіяльності людей та є основними «текстами» первісної культури.

Життя первісних людей було наповнене певними ритуалами та обрядами. Значна частина яких носила ірраціональний, магічний характер, який видався таким же необхідним, як і трудові дії. Для первісних людей не існувало межі між трудовими операціями та магічними обрядами. Сенс життя задавався ритуалами – невербальними засобами спілкування. «Ритуальні операції сприймалися як символи, знання яких визначало рівень оволодіння

культурою та соціальною значимістю особистості. Наслідкування ритуальної поведінки вимагало від кожного індивіда наслідування взірцям та спростовувало творчу самостійність» [2, с. 34].

Хоч на початку всесвітньої історії переважали диференційні процеси, пов'язані з процесом розселення первісного людства по планеті у процесі освоєння різними групами нових, придатних для життя просторів, водночас, уже тоді існували тенденції, які свідчили про зв'язки між окремими частинами людства. Вони розкривалися через поширення з окремих центрів передових ідей і винаходів (наприклад, лука і стріли), налагодження тисячокілометрових, ланцюгів обміну, у результаті яких, наприклад, мушлі каури у верхньому палеоліті потрапляють з берегів Індійського океану до внутрішніх районів Євразії [3, с. 9]. Уже для епохи мезоліту був характерний міжнародний розподіл праці і розвинений обмін. Кремінь, який видобували в Карпатах, оброблявся на Волзі і використовувався в Межиріччі. На Мальті у пізньому мезоліті був побудований колосальний підземний храм, який використовувався, очевидно, для підготовки жриць для усього Середземномор'я [4, с. 482]. У період неоліту досить стрімко люди розселяються по всій території Землі, за винятком Антарктиди. Змінюється швидкість руху – у традиційну фазу вона визначалася галопом коня або добовим пробігом парусного корабля і досягає 150 км на добу [4, с. 468].

П. Тейяр де Шарден у праці «Феномен людини» визначав 5 джерел, у яких зосереджувалося людське життя: Центральна Америка з цивілізацією Майя, Південні моря з полінезійською цивілізацією, басейн Жовтої ріки з китайською цивілізацією, долини Гангу та Інду з цивілізаціями Індії, Ніл і Месопотамія з Єгиптом та Шумером [5, с. 168-169].

Зв'язки між цими цивілізаціями спочатку були незначними. Але поступово вони зростали, хоча часто були не торговельними, а результатом завоювань, захоплення рабів. Про торговельні зв'язки можна говорити, передусім, відносячи їх до цивілізацій Середземномор'я, де морські шляхи полегшували контакти. Саме тут існували найдавніші цивілізації Африки (єгипетська), Азії (Межиріччя), Півдня Європи (мінойська цивілізація). Менш інтенсивними були зв'язки східних цивілізацій – Індії та Китаю. Інтеграція в межах певних регіонів забезпечувалася завдяки безпосередньому розселенню окремих груп людей, пов'язаних з передовими господарсько-культурними типами землеробів і скотарів. «На такій, передцивілізаційній фазі розвитку людства, яку традиційно визначають як пізньопервісну, – вказує Ю.В. Павленко, – ми спостерігаємо поступове визрівання кількох цивілізаційних ойкумен... Щодо Старого Світу можемо говорити про один поліцентричний – Східносередземноморсько-Передньоазійський – осередок з автономними, але взаємопов'язаними центрами випереджального розвитку в Єгипті, Месопотамії, Егеїді, почасті – в Анатолії та Еламі і два явно моноцентричних – Індійсько-Південноазійський та Китайсько-Східноазійський» [3, с. 10].

Період Перських війн, у результаті яких кордони імперії Кіра II простягнулися від Середземномор'я на заході до річки Сирдар'я на північному сході, та від Вірменії на півночі до пустелі Гедросії на півдні стає новим етапом і в історії комунікації. Спадкоємець Кіра II Камбіз II продовжив завойовницькі походи батька та приєднав до держави Ахеменидів Лівію, Нубію та Єгипет. За часів Дарія I до Персії було приєднано Фракію та Македонію, у результаті чого Перська імперія простягнулася від Інду до Дунаю. Дарій I ввів єдину для всієї імперії офіційну державну мову (арамейську), створив єдину армію, єдину грошову систему (монета дарик), побудував поштові станції на державних дорогах. Були введені єдині для всієї країни закони. За дорученням Дарія I грецький мореплавець Силак дослідив морський шлях від Іду до Єгипту, що стало важливою передумовою на шляху відкриттів нових територій.

Олександр Македонський, створивши свою імперію, зрівняв у правах знать греків, македонців та персів, що мало сприяти процесам об'єднання та взаємовпливу грецької та східної культур. У цей період грецька культура стала важливим фактором інтеграції світової спільноти, оскільки набувала поширення в елліністичних державах Середземномор'я, Азії, Єгипту, Причорномор'я. Грецька мова відіграла у цьому регіоні роль мови міжнародного спілкування, мови людей науки. У Олександрійській бібліотеці був спеціальний відділ, де на грецьку мову перекладали праці авторів з різних країн. На грецьку мову був зроблений перший переклад у світі – переклад Біблії.

На рубежі I-II ст. до н.е. досягли вершини свого розквіту найбільші імперії того часу: Римська, Парфянська, Кушанська, імперія Хань, які охопили значні простори Євразії та північну Америку. З'єднав їх Великий шовковий шлях. Цей міжнародний торговельний шлях, який функціонував з кінця II ст. до н.е. по XVI ст. н.е., відіграв важливу роль у розширенні культурно-економічних зв'язків між країнами і народами, які суттєво відрізнялися один від одного за рівнем економіки та культури і ніколи до цього не взаємодіяли на мирній та постійній основі [6, с. 195-196].

Комунікації можуть слугувати також ігри. 776 року до н.е. в Греції відбулися перші Олімпійські ігри, влаштовані на честь бога Зевса. Вони стали символом єдності людей, символом миру, чесної боротьби та взаєморозуміння.

Одяг з найдавніших часів був засобом комунікації, слугував певним кодом, який потрібно знати, щоб правильно будувати відносини у суспільстві. Вбрання розповідало оточуючим про походження людини, статус, характер, а іноді і про професію, національність і релігійні переконання.

Новий етап у житті людства розпочався з винайденням писемності. Зародком писемності була, так звана, «предметна писемність», яка виникла ще у первіснообщинному суспільстві. Для передачі повідомлень використовувалися певні предмети. Першою стадією писемності була писемність у малюнках – піктографія. На наступній стадії виникла ідеографічна писемність. Малюнки,

які стали дедалі більш спрощеними і носили схематичний характер перетворилися на ієрогліфи. На третій стадії розвитку писемності було створено алфавітну писемність. Використовувався відносно невеликий набір писемних знаків, які позначали не слова, а певні звуки усного мовлення.

З винайденням писемності стають можливими якісно нові способи обробки, сприйняття та передачі інформації. Мовлення могло забезпечити передачу лише того обсягу знань, який зберігався у фольклорі – міфах, усному епосі, прислів'ях. Цей обсяг обмежувався можливостями пам'яті жерців чи інших хранителів інформації. Писемність дала можливість зафіксувати, зберігати, транслювати інформацію, кількість якої набагато перевищує обсяг пам'яті окремої людини. Виникають бібліотеки, які виконували функцію збереження знання та передачі його наступним поколінням. Стиралися часові і просторові межі спілкування: стала можливою комунікація між людьми, які жили на значних відстанях один від одного та в різний історичний час.

Збільшення швидкості руху інформації завдяки будівництву доріг і організації кур'єрської служби, посилення військового контролю призвело до краху міст-держав. «З підвищенням швидкості руху інформації внаслідок впровадження паперових повідомлень і дорожнього транспорту відбуваються зміни в соціальних угрупованнях і утворення нових співтовариств. Таке прискорення означає колосальний ріст контролю і поширення його на все більші відстані. Історично це відобразилося в утворенні Римської імперії і руйнуванні колишніх міст-держав грецького світу. До тих пір, поки застосування папірису і алфавіту не дало поштовх будівництву швидкісних доріг з твердим покриттям, обмежене стіною місто і місто-держава були досить життєздатними природними формами» [7, с. 102].

Кочівники ніколи не мали писемності. М. Маклюен це пояснює тим, що «писемність є видиме (наочне) відмежування невізуальних просторів і почуттів. Тому вона виділяє зір з процесу звичайної сенсорної взаємодії. Оскільки мова є словесною матеріалізацією (втіленням) усіх наших почуттів разом, писемність абстрагується від неї» [7, с. 92].

У племінних культурах впорядкування досвіду відбувається завдяки домінуванню слухового сприйняття, яке пригнічує візуальні цінності. Вербальна комунікація в усних культурах ґрунтується на можливості негайного реагування кожного з її учасників на кожну дію іншого учасника, тобто дія і реакція на неї відбуваються одночасно. У писемних культурах, де комунікація є опосередкованою, наприклад, писемним текстом, дія, якою є виготовлення і відправлення повідомлення, і відповідна дія можуть бути розмежованими у часі. Це призводить до того, що людина може діяти незважаючи на наслідки, чуттєво не сприймаючи й іноді не розуміючи наслідків своєї дії. «Слух, на відміну від холодного і нейтрального ока, є надзвичайно чуттєвим, тонким і таким, який включає все. В усних культурах дія і реакція одночасні. Фонетична культура наділила людей засобами пригнічення їх почуттів і емоцій при

включенні в дію. Діяти, ні на що не реагуючи і не захоплюючись, – специфічне досягнення західної писемної людини» [7, с. 97-98].

Алфавітна (фонетична) писемність не тільки унікальна, але й досить пізня за часом свого виникнення. До неї існувало багато інших видів писемності. На відміну від складної техніки піктографії, яка була розроблена жерцями для потреб, у першу чергу, храмової адміністрації, фонетичний алфавіт був різновидом писемності, винайденим для потреб комерції. Будь-хто міг легко вивчити його і навчитися користуватися ним. Більше того, фонетичний алфавіт можна було адаптувати до будь-якої мови.

Будь-яка фонетична писемність є візуальним кодом мови, а мова – це сутність фонетичної писемності. Д. Дирингер у праці «Алфавіт» вказував на особливості фонетичної писемності порівнянню з піктографічною та ідеографічною. Алфавітна писемність є останньою, найбільш розвинутою, найбільш зручною і найбільш поширеною системою писемності. Алфавітна писемність застосовується нині усіма культурними народами. Основи цієї писемності сприймаються ще з дитинства. Вживання літер, які передають не поняття чи склади, а окремі звуки, є значною перевагою алфавітної писемності. Д. Дирингер звертав увагу на переваги алфавітної писемності над ієрогліфічною: «Так, жоден китаїст не знає всіх вісімдесят тисяч китайських знаків; на сьогодні освічені китаїці користуються приблизно дев'ятьма тисячами знаків, проте такою кількістю знаків оволодіти непросто. На скільки ж простіше вживання всього-на-всього двадцяти двох, двадцяти чотирьох чи двадцяти шести знаків! Алфавіт може також без особливих труднощів переноситися з однієї мови в іншу. Нині один і той же алфавіт застосовується в англійській, французькій, італійській, німецькій, іспанській, польській, голландській, чеській, хорватській, уельській, фінській, угорській і багатьох інших мовах. Цей алфавіт походить від алфавіту, який використовувався давніми євреями, фінікійцями, арамеями, греками, етрусками і римлянами [8, с. 55-56].

Завдяки простоті алфавіту писемність отримала широке поширення. Якщо раніше вона була привілеєм жерців чи багатих класів, як це було в Єгипті, Месопотамії, Китаї, то з винайденням алфавіту навчання читанню і писемності стало загальнодоступним. Алфавіт, а пізніше і друкарство сприяли тому, що зір отримав домінуюче значення в мові й мистецтві, різних сферах соціального та політичного життя. «До тих пір, поки людина не підвищила значимість візуальної складової сенсорного комплексу, люди жили в умовах родових і племінних общин. Вихід індивіда з племені (детрайбалізація, деколективізація) залежав, значною мірою, в минулому від інтенсивної зорової діяльності, обумовленої писемністю, причому винятково алфавітним її різновидом» [7, с. 92].

М. Маклюен вважав, що тільки завдяки алфавіту люди зуміли вийти із племені та «індивідуалізувалися» до рівня цивілізації. Ті

культури, які не мають фонетичного алфавіту, залишаються, по суті, племінними (китайська і японська культури). Фонетичний алфавіт призводить до розрізнення почуттів, завдяки чому людина змогла піднятися над родом і племенем [9, с. 102]. Фонетичний алфавіт М. Маклюен розглядає як винахід, який став межею розриву між племінною та індивідуалізованою людиною. Людина племені, яка оволоділа писемністю, переживала певні зміни. Вона отримувала емоційну свободу, яка дозволяла їй відокремитися від племені і стати цивілізованим індивідом, людиною візуальної орієнтації, якій притаманні однотипні установки, звички і права нарівні з усіма іншими цивілізованими індивідами.

Фонетичний алфавіт постає технологією, яка є засобом створення «цивілізованої людини», тобто відокремлених один від одного індивідів, які рівні перед письмовим правовим кодексом. Відособленість індивідів, неперервність простору і часу, одноманітність кодів – це головні ознаки писемних і цивілізованих суспільств. Племінні культури типу індійської чи китайської можуть бути незрівнянно вищі західних культур у сфері широти чи витонченості сприйняття і способів самовираження, але вони навіть не допускають можливості існування індивідуального, чи відособленого громадянина. Це стає можливим тільки із зміною аудіокультури на візуальну. Тобто із використанням алфавіту змінюється конфігурація суспільства. «Будучи інтенсифікацією і розширенням функції зору, фонетичний алфавіт зменшує у будь-якій писемній культурі роль інших органів чуття: слуху, тактильних відчуттів і смаку. Те, що цього не відбувається в таких, наприклад, культурах, як китайська, де застосовується нефонетична писемність, дозволяє цим культурам зберегти в глибинах свого досвіду той багатий запас образного сприйняття, який у цивілізованих культурах, які користуються фонетичним алфавітом, зазвичай піддається ерозії» [7, с. 95-96].

Дж. Каротерс звертає увагу на те, що слова, які записані, ставши такими, які можна бачити, вступають у світ, який відносно байдужий до того, хто їх бачить. Це світ, який позбавлений магічної влади слова. До тих пір, поки фонетична писемність не розділила мислення і діяльність, люди несли відповідальність за свої думки тією ж мірою, як і за власні вчинки. За таких умов, вважає Дж. Каротес, виникає розрив між магічним, емоційно забарвленим акустичним світом і нейтральним світом аудіо, який призводить до появи індивідів, позбавлених почуття фанатичної прив'язаності до своєї групи [10, с. 311].

Такої ж думки дотримується і М. Маклюен, який зазначав: «Ні піктографічна, ні ідеограматична, ні ієрогліфічна форми писемності не володіли тією владою, яка дозволила фонетичному алфавіту позбавити людину її родової приналежності. Ніякий інший, крім фонетичного, вид писемності не виводив людину із оточуючого її світу тотальної взаємозалежності і взаємозв'язку, яким було аудиторне співтовариство» [9, с. 55].

Писемність призвела до дихотомії в античному суспільстві, на що звертає увагу Б. Рассел: «У

дійсності в Греції співіснували дві тенденції: одна емоційна, релігійна, містична, потайбична, інша – світла, емпірична, раціоналістична, зацікавлена в отриманні знання різноманітних фактів» [11, с. 35]. Отже, поява писемності призвела до корегування особистого і суспільного життя до нової моделі сприйняття. Суспільство освоювало нові форми сприйняття і адаптувало їх до всіх сфер життєдіяльності.

Г. Інніс у праці «Імперія і комунікації» вказував, що факторами, які спряли зародженню та розвитку ранніх імперій були: винайдення писемності і використання папірису. Він звертає увагу на те, що засоби масової інформації, які надають особливе значення фактору часу, відзначаються довговічністю і міцністю; такими є пергамент, глина і камінь. І, навпаки, менш міцні і стійкі за своїми властивостями носії, наприклад, папірус і папір, зосереджують увагу на просторі. Тільки завдяки писемному слову еліти могли управляти імперіями. Імперії могли розвиватися настільки, наскільки цьому дозволяла комунікативна технологія [12, с. 51-88].

Важливі культурні новації римлян пов'язані з розвитком політики та права. Якщо в невеликих грецьких полісах з різними формами правління, що часто змінювалися, можна було вирішувати актуальні проблеми на основі безпосереднього волевиявлення керівної групи чи загальних зборів громадян, то управління величезною Римською державою вимагало створення детально розробленої системи державних органів та юридичних законів, які б регулювали громадські відносини, судочинство і т.д. Римський історик Полібій вже у II ст. до н. е. вбачав у вдосконаленні політико-правової системи Риму запоруку його могутності. Давньоримські юристи заклали основи правової культури Заходу, підґрунтям якої було римське право. Завдання інформувати населення про постанови сенату виконував «Римський лист для освічених» часів Цезаря, який став прототипом сучасної афіші [13, с. 11].

Можливість за допомогою писемності зафіксувати вчення «осьових» людей (Конфуція, Лао-цзи, Мо-цзи, Чжуан-цзи, Ле-цзи (Китай), Будди (Індія), Заратустри (Іран), пророків Іллі, Ісайї, Єремії (Ізраїль), Гомера, Платона, Парменіда, Геракліта, Есхіла (Греція) веде до різкого повороту в історії, суть якого К. Ясперс вбачав у тому, що: «Нове, яке виникає в цю епоху в трьох згаданих культурах (Китай, Індія, Захід), зводиться до того, що людина усвідомлює буття в цілому, саму себе і свої межі. Перед нею відкривається жах світу і власна безпорадність. Стоячи над прірвою, вона ставить радикальні запитання, вимагає звільнення і спасіння. Усвідомлюючи свої межі, пізнає абсолютність у глибинах самосвідомості і в ясності трансцендентного світу» [14, с. 33].

У осьовий час за декілька століть відбулися значні зміни у всіх формах суспільного життя, які вплинули на хід історичних подій, систему суспільних відносин, світогляд людей. Саме в цей період виникла така історична форма світогляду як філософський. Робляться спроби осмислення і

систематизації нагромаджених знань. Ті народи, які не сприйняли ідей осьового періоду, залишилися, за висловом К. Ясперса, на рівні «природного» існування. Далі історія цих народів залежала від того, чи вони залишалися осторонь історичного прогресу, чи долучалися до якогось із трьох центрів «духовного випромінювання». «Так, в орбіту осьового часу були втягнуті на Заході германські і слов'янські народи, на Сході – японці, малайці і сіамці» [14, с. 38].

Історія цього періоду розвитку людства – це історія визначних досягнень у розвитку матеріальної та духовної культури, нагромадження знань. «У цю епоху були розроблені основні категорії, якими мислимо донині, закладені основи світових релігій, які і сьогодні визначають життя людей. У всіх напрямках відбувається перехід до універсальності» [14, с. 33]. Саме в цей період відбувалася світоглядна революція – поява нової історичної форми суспільної свідомості – філософії.

Висновки

Розвиток нових видів комунікації (поява писемності, виникнення міст, будівництво доріг, ігри) допомагає людині в освоєнні світу, у налагодженні відносин у суспільстві, розширенні комунікативного простору. Розвиток цивілізації пов'язаний з постійним удосконаленням мас-медіа і одночасно змінами в комунікативному просторі: території, які раніше не мали ніяких зв'язків поєднуються в єдиний простір за допомогою нових шляхів сполучення, транспорту, грошей, ЗМІ. Прискорення в комунікаціях завжди дозволяє центральній владі поширювати свій вплив на більш віддалені території – створюються умови для виникнення імперій.

Винайдення у стародавні часи знакової системи запису, писемності – одне з найбільших досягнень людської думки. Необхідність підтримувати порядок у суспільстві вимагає заміни неписаних племінних норм поведінки, які закріплювалися міфами, логічно чіткими та впорядкованими кодексами законів. Публічне політичне життя стимулює розвиток ораторського мистецтва, вміння переконувати людей, сприяє

розвитку культури мислення та мовлення. Формування філософського світогляду супроводжується боротьбою проти архаїчних традицій міфологічної свідомості, які гальмують розвиток мислення, ріст знань, трудової діяльності. Спроба вирішити це протиріччя античної культури і становить рушійну силу її розвитку.

Список літератури

1. Хабермас Ю. Между натурализмом и религией. Философские статьи / Юрген Хабермас ; [пер с нем. М. Б. Скуратова]. – М. : Издательство «Весь мир», 2011. – 336 с.
2. Кириллова Н. Б. Медиакультура: от модерна к постмодерну / Н. Б. Кириллова. – М. : Академический проект, 2006. – 448 с.
3. Павленко Ю. В. Процеси глобалізації і становлення ноосфери / Ю. В. Павленко // Вісник НАН України. – 2003. – № 12. – С. 7–19.
4. Переслегин С. Б. Самоучитель игры на мировой шахматной доске / Сергей Переслегин. – М. : АСТ, СПб. : Terra Fantastica, 2005. – 619, [5] с. – (Philosophy).
5. Тейяр де Шарден П. Феномен человека / Тейяр де Шарден П. – М. : Наука, 1987. – 240 с.
6. Чумаков А. Н. Глобализация. Контуры целостного мира: монография / А. Н. Чумаков. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – 432 с.
7. Маклюэн М. Понимание медиа / Маклюэн Маршалл. – М. – Жуковский : Канон-Пресс-Ц, 2003. – 464 с.
8. Дирингер Д. Алфавит / Д. Дирингер; Пер. с англ. И. М. Дунаевской, Г. А. Зографа, И. А. Перельмутера. – Изд. 3. – М. : ИЛ, 2009. – 656 с.
9. Маклюэн М. Галактика Гуттенберга : Становление человека печатающего / М. Маклюэн; Перевод И. О. Тюриной. – М. : Академический Проект : Фонд «Мир», 2005. – 496 с.
10. Carothers J. C. Culture, Psychiatry, and the Written Word // *Psychiatry Nov.* – 1959. – P. 295-313.
11. Рассел Б. История западной философии и ее связи с политическими и социальными условиями от Античности до наших дней / Б. Рассел. – М. : Академический проект, 2000. – 768 с.
12. Innis H. The Bias of Communication. – Toronto. University of Toronto Pres, 2003. – 105 p.
13. Бюхнер К. Происхождение газеты // История печати. (Антология): Т. 2. – сост. Я. Н. Засурский, Е. Л. Вартанова. – М. : Аспект Пресс, 2001. – С. 1–30.
14. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс; пер. с нем. [2-е изд.]. – М. : Республика, 1994. – 527 с. – (Мыслители XX в.).

Л.А. Ореховская

ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ МАСС-МЕДИА В ДРЕВНЕЙШИЕ ВРЕМЕНА

В статье проводится исследование связи между изменениями способов коммуникации и общественно-политической жизнью человечества в древнейшие времена

L. Orochovska

HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL REPRESENTATION OF THE MASS-MEDIA IN THE ANCIENT TIMES

In the article conducting a study of the relation between the changes of ways of communication and socio-political life of mankind in ancient times.